View the original article

فراتر از خبر

چرا اختلافات بغداد و اقلیم کردستان شدت گرفته و ارتباط آن با جنگ ایران چیست؟

رادیو فردا

۰۵/آذر/۱۴۰۵

مشعل‌های گاز در میدان‌های نفتی کرکوک عراق

جنگ آمریکا و اسرائیل با ایران و اختلال در صادرات نفت عراق از طریق تنگه هرمز، اهمیت مسیرهای صادراتی شمال عراق را افزایش داده و به اختلافات دیرینهٔ بغداد و اربیل بر سر کنترل منابع نفتی و درآمدهای حاصل از آن ابعاد تازه‌ای بخشیده است.

اکنون دولت عراق، در کنار تلاش برای کاهش وابستگی به زیرساخت‌های نفتی اقلیم کردستان، اقداماتی را برای گسترش اقتدار دولت مرکزی و در اختیار گرفتن کنترل گذرگاه‌های مرزی آغاز کرده که اعتراض مقامات اقلیم را در پی داشته است.

علی الزیدی، نخست‌وزیر عراق، روز سه‌شنبه سوم آذر در پی تحقیقات دربارهٔ قاچاق نفت، دستور واگذاری کنترل گذرگاه‌های مرزی اقلیم کردستان به نهادهای فدرال و مدیریت میدان‌های نفتی تحت کنترل نیروهای امنیتی کُرد در چهار استان عراق به وزارت نفت را صادر کرد.

دادگاه عالی فدرال عراق نیز یک روز بعد دربارهٔ حدود اختیارات دولت مرکزی در زمینهٔ امنیت مرزها و مدیریت منابع نفتی رأی داد. حکومت اقلیم کردستان اقدامات اخیر بغداد را نشانهٔ تلاش برای بازگرداندن عراق به نظام متمرکز می‌داند.

اما ریشه‌های این اختلافات چیست و چه عواملی بر شدت گرفتن آن‌ها در مقطع کنونی تأثیر گذاشته است؟

بیشتر در این باره:

دادگاه عالی عراق استقرار نیروهای فدرال در مرزهای اقلیم کردستان را مجاز دانست

ریشه‌های اختلاف بر سر منابع نفت و گاز چیست؟

پس از سقوط حکومت صدام حسین در سال ۲۰۰۳ (۱۳۸۳ خورشیدی) و شکل‌گیری نظام فدرال در عراق، حکومت اقلیم کردستان سیاست نفتی مستقلی را در پیش گرفت و قراردادهایی برای مشارکت در تولید نفت با شرکت‌های خارجی منعقد کرد.

در مقابل، بغداد همواره تأکید داشته است که شرکت دولتی بازاریابی نفت عراق، سومو، تنها نهاد دارای اختیار صادرات نفت خام این کشور است.

این اختلاف در سال ۲۰۱۴ به طرح شکایت عراق علیه ترکیه در نهاد داوری اتاق بازرگانی بین‌المللی انجامید. بغداد معتقد بود ترکیه با فراهم کردن امکان صادرات مستقل نفت اقلیم کردستان، توافق دوجانبهٔ خود با عراق را نقض کرده است.

دادگاه عالی فدرال عراق نیز در سال ۲۰۲۲ قانون نفت و گاز اقلیم کردستان را مغایر با قانون اساسی اعلام کرد و به وزارت نفت اختیار داد برای ابطال قراردادهای نفتی منعقدشده از سوی حکومت اقلیم اقدام کند. اربیل این حکم را نپذیرفت و اختلاف بر سر اعتبار این قراردادها همچنان ادامه دارد.

در سال ۲۰۲۳، در پی صدور حکم داوری مبنی بر محکومیت ترکیه به پرداخت حدود یک میلیارد و ۵۰۰ میلیون دلار غرامت به عراق، صادرات روزانه حدود ۴۵۰ هزار بشکه نفت از خط لولهٔ اقلیم کردستان به بندر جیهان ترکیه متوقف شد.

صادرات نفت از این مسیر پس از دو سال و نیم وقفه، در سپتامبر ۲۰۲۵، بر اساس توافقی موقت میان بغداد، اربیل و بیشتر شرکت‌های خارجی تولیدکنندهٔ نفت در اقلیم از سر گرفته شد، بدون آن‌که اختلافات حقوقی بر سر قراردادها حل شود.

این مناقشه منابع گازی را نیز شامل شده است. حکومت اقلیم کردستان در مردادماه امسال شرکت‌های «دانا گاز» و «کرسنت پترولیوم» را متهم کرد که بدون موافقت اربیل، عرضهٔ روزانهٔ حدود دو میلیون و ۸۳۰ هزار مترمکعب گاز از میدان خور مور به نیروگاه برق کرکوک را آغاز کرده‌اند.

این دو شرکت اتهام نقض تعهدات قراردادی خود را رد کردند و گفتند حکومت اقلیم از ماه ژانویه در جریان توافق قرار داشته است.

جنگ ایران چگونه موازنهٔ اقتصادی بغداد و اربیل را تغییر داد؟

محدود شدن شدید تردد نفتکش‌ها از تنگه هرمز از آغاز جنگ آمریکا و اسرائیل با ایران که از نهم اسفند ۱۴۰۴ آغاز شد، تولید و صادرات نفت عراق را نیز به‌شدت کاهش داد. این در حالی است که بیش از ۹۰ درصد درآمد دولت عراق از فروش نفت تأمین می‌شود.

در چنین شرایطی، اهمیت خطوط لولهٔ انتقال نفت از شمال عراق به ترکیه، که بخشی از آن‌ها تحت کنترل حکومت اقلیم کردستان است، افزایش یافت.

پس از آغاز جنگ، بغداد خواستار انتقال نفت میدان‌های کرکوک به ترکیه از طریق شبکهٔ خطوط لولهٔ اقلیم شد. یکی از مقام‌های ارشد حکومت اقلیم کردستان در آن زمان گفت تا زمانی که بغداد دسترسی به دلار برای واردات را تسهیل نکند و تضمین‌های امنیتی لازم را به شرکت‌های نفتی ندهد، اجازهٔ عبور «حتی یک قطره نفت» داده نخواهد شد.

دو طرف سرانجام در ماه مارس بر سر انتقال نفت کرکوک از این مسیر به بندر جیهان به توافق رسیدند.

بغداد همچنین به‌طور مستقل خط لولهٔ قدیمی انتقال نفت کرکوک به ترکیه را احیا کرد؛ مسیری که صادرات نفت از آن در سال ۲۰۱۴، پس از حملات مکرر گروه حکومت اسلامی (داعش)، متوقف شده بود.

وزیر نفت عراق روز ۲۶ آبان اعلام کرد که انتقال نفت از این خط لوله با میزان روزانهٔ ۱۲۰ هزار بشکه آغاز شده و قرار است به‌تدریج به ۵۰۰ هزار بشکه در روز افزایش یابد.

افزایش ظرفیت این مسیر می‌تواند وابستگی بغداد به شبکهٔ خطوط لولهٔ تحت کنترل اقلیم کردستان را کاهش دهد و یکی از اهرم‌های مهم چانه‌زنی اربیل را تضعیف کند.

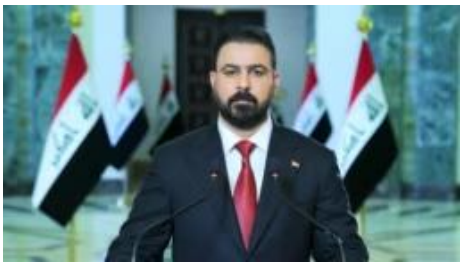

بیشتر در این باره:

نخست‌وزیر عراق ۹ مقام دولتی را در پی «قاچاق نفت» توسط گروه مورد حمایت ایران برکنارکرد

بغداد و اربیل چه اهرم‌هایی برای فشار بر یکدیگر دارند؟

در مقابل اهرم‌هایی که حکومت اقلیم کردستان در زمینهٔ تولید و انتقال نفت در اختیار دارد، دولت مرکزی نیز از اختیار تخصیص منابع بودجه‌ای برخوردار است.

حکومت اقلیم کردستان برای پرداخت حقوق کارکنان بخش دولتی به منابع مالی دریافتی از بغداد وابسته است. دولت مرکزی بارها پرداخت این منابع را به تأخیر انداخته یا متوقف کرده و اربیل را به خودداری از تحویل نفت و درآمدهای مورد توافق متهم کرده است. حکومت اقلیم نیز می‌گوید بغداد سهم کامل آن را از بودجهٔ عراق پرداخت نکرده است.

در دورهٔ توقف صادرات نفت اقلیم به ترکیه، کارکنان بخش دولتی این منطقه بارها با تأخیر در دریافت حقوق خود مواجه شدند و حکومت اقلیم کردستان نیز برای تأمین هزینه‌های خدمات عمومی تحت فشار قرار گرفت.

گذرگاه‌های مرزی، که از منابع مهم درآمدهای غیرنفتی حکومت اقلیم کردستان به شمار می‌روند، بُعد دیگری از این کشمکش اقتصادی است.

بغداد امسال سامانه‌ای الکترونیکی برای امور گمرکی راه‌اندازی کرد که امکان نظارت بر واردات و درآمدهای گمرکی اقلیم را فراهم می‌کند. حکومت اقلیم این اقدام را ناقض اختیارات خود دانسته و بغداد را به محدود کردن دسترسی بازرگانان به دلار مورد نیاز برای واردات نیز متهم کرده است.

دستور اخیر نخست‌وزیر عراق برای واگذاری کنترل تمامی گذرگاه‌های مرزی اقلیم به نهادهای فدرال، گامی فراتر از این اقدامات است.

دولت مرکزی این تصمیم را در چارچوب مبارزه با قاچاق نفت و تأمین امنیت مرزها توجیه می‌کند. بر اساس سندی اطلاعاتی که خبرگزاری رسمی عراق منتشر کرده، بخشی از نفت قاچاق‌شده از شمال عراق برای کمک به جمهوری اسلامی در دور زدن تحریم‌ها به ایران منتقل می‌شده است. خبرگزاری فرانسه اعلام کرده که نتوانسته اصالت این سند را مستقلاً تأیید کند.

حکومت اقلیم کردستان ضمن اعلام آمادگی برای همکاری در مبارزه با فساد و قاچاق نفت، اقدامات یک‌جانبهٔ بغداد را ناقض حقوق قانونی خود می‌داند.

حدود اختیارات دولت مرکزی کجاست؟

مناقشهٔ بغداد و اربیل بر سر مدیریت منابع طبیعی با اختلافات دیرینهٔ دو طرف دربارهٔ وضعیت مناطقی مانند کرکوک نیز گره خورده است.

استان نفت‌خیز کرکوک خارج از مرزهای رسمی اقلیم کردستان قرار دارد، اما هر دو طرف مدعی آن هستند. نیروهای کُرد در سال ۲۰۱۴ کنترل این استان را در دست گرفتند و نیروهای دولت مرکزی در سال ۲۰۱۷، پس از برگزاری همه‌پرسی استقلال اقلیم کردستان، کنترل آن را باز پس گرفتند.

شورای وزیران اقلیم کردستان در واکنش به تصمیم‌های اخیر بغداد، بار دیگر خواستار اجرای مادهٔ ۱۴۰ قانون اساسی عراق دربارهٔ تعیین وضعیت نهایی مناطق مورد مناقشه شده است.

علی الزیدی پیش از این نیز اقداماتی را برای محدود کردن نفوذ گروه‌های مسلح مورد حمایت جمهوری اسلامی و گسترش اقتدار دولت مرکزی در مناطق تحت کنترل آن‌ها انجام داده است.

با این حال، مناقشهٔ بغداد و اربیل، برخلاف اختلاف دولت مرکزی با گروه‌های شبه‌نظامی، با مسئلهٔ اختیارات قانونی یک حکومت منطقه‌ای در چارچوب نظام فدرال عراق پیوند دارد.

دادگاه عالی فدرال عراق روز چهارشنبه، ضمن تأیید اختیارات دولت مرکزی برای تأمین امنیت مرزها و نظارت بر میدان‌های نفت و گاز، تصریح کرد که مدیریت امور گمرکی مستلزم هماهنگی با مقام‌های اقلیم کردستان و استان‌ها است و مسئولیت مدیریت نفت و گاز تولیدشده نیز میان دولت مرکزی، حکومت‌های منطقه‌ای و استان‌های تولیدکننده مشترک است.

چگونگی اجرای این رأی و تعیین حدود اختیارات بغداد و اربیل در عمل، همچنان از مسائل حل‌نشده در مناسبات دو طرف است.

بیشتر در این باره:

کتائب حزب‌الله عراق چگونه تحت حمایت ایران شکل گرفت؟

این مطلب بخشی از:

جهان | بایگانی | فراتر از خبر

© ۲۰۲۶ تمام حقوق این وب‌سایت، بر اساس مقررات کپی‌رایت، برای رادیو فردا محفوظ است.